

رویکرد ویژه سازمان‌های تروریستی به رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی

داود فریدپور^۱

محمدحسین قربانی زواره^۲

چکیده

پژوهشگران متعددی تروریسم را به‌عنوان یک بحران مهم و تأثیرگذار در عصر معاصر در نظر گرفته‌اند، هرچند که تروریسم همیشه دلالت بر وضعیتی بحرانی حداقل برای برخی افراد یا برخی بخش‌های جامعه داشته است. اگر تروریسم را به‌عنوان یک بحران فرض کنیم، باید پرسیم که آیا وجود گروه‌های تروریستی، حمله‌ی تروریستی یا اثرات ثانوی آن بحرانی بر پا خواهد کرد یا خیر. همچنین این نکته را هم باید در نظر گرفت که تروریسم به‌خودی‌خود یک بحران نیست؛ بلکه تنها، وضعیت‌هایی بحرانی را برای جامعه، دولت‌ها، برای رسانه‌ها و مخاطبان‌شان به وجود می‌آورد. معمولاً تمرکز اصلی در پژوهش‌های متداول ارتباطات بحران بر سازمان‌های خصوصی و تلاش‌هایشان جهت بازیابی اطمینان گروهی ذی‌نفع است. در اینجا وضعیت متفاوت است. هدف اولیه‌ی تروریست‌ها به خدمت گرفتن اعضای جدید نیست؛ بلکه پراکندن ترس و سوءظن در جامعه است. رسانه‌ها به سهم خودشان علاقه‌مند به کسب و حفظ اعتماد و علاقه‌ی مخاطبان‌شان هستند. چنانچه بحران به‌عنوان وضعیتی تهدیدآمیز با تأثیری بالا در سطح احساسی و سازمانی، به‌عنوان اختلالی در جریان عادی زندگی روزانه تعریف شده باشد، باید نمایان‌سازیم که وجود گروه‌های تروریستی همیشه به‌طور واضحی یک بحران به‌حساب نمی‌آید. تنها شکل‌هایی مسلم هستند که بحران به وجود می‌آورد یعنی زمان‌هایی که گروه تروریستی فعالانه دست به حملات تروریستی زده، اعلام کنش کرده و یا پروپاگاندايي را پخش می‌کند که ممکن است مقیاس بزرگی را تحت تأثیر قرار دهد. رسانه‌ها باید به گزارش پیرامون چنین وضعیت‌های بحرانی‌ای بپردازند.

^۱ دکترای علوم ارتباطات از دانشگاه علامه طباطبائی (ره) و پژوهشگر ارشد مرکز مطالعات راهبردی آجا

D.faridpoor@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد حقوق اداری، نویسنده مسئول و پژوهشگر جنگ. ghorbani.62m@gmail.com

آن‌ها می‌توانند این کار را به روش‌های گوناگونی انجام دهند: تمرکز بر رویداد، مصاحبه با قربانیان و یا اختصاص فضایی از خود برای توصیف علل و مقتضیات سیاسی‌ای که یک گروه تروریستی در آن به وجود می‌آید. پژوهشگران با توجه به تعداد مقالات و برجسته‌سازی‌هایی که رسانه‌ها پیرامون حملات تروریستی داشته‌اند، رابطه‌ی بین تروریسم و رسانه‌ها را تحت عنوان ((هم‌زیست‌گرایانه)) یا ((طفیلی‌وار)) توصیف می‌کنند.

واژگان کلیدی: تروریسم جدید، رسانه، فضای مجازی، بازیگران غیردولتی،

سازمان‌های امنیتی، اطلاعات

مقدمه

نام «القاعده» برای بسیاری از مردم موجب یادآوری تصویر اسامه بن‌لادن است در حالی که «۱۱ سپتامبر» تصاویر برج‌های در حال سوختن مرکز تجارت جهانی را برای‌شان می‌آفریند. تصاویر - و نه متن‌های زمینه‌ای - این تفکرات را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. وبر «تسلط تصاویر بر کلمات» سخن می‌گوید که به معنای «چرخشی تصویری» یا «شمایلی» است. معنای این اصطلاحات این است که نگاره‌ها (تصاویر شمایلی) دیگر با واژه‌ها پیوند چندانی ندارد و استقلال خود را بازیافته‌اند. طبق نظر وبر، حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر «بزرگ‌ترین جلب‌کننده تاریخ تلویزیون تا به الآن است: رسانه‌ای شدن حمله بسیار نمادین در زمان واقعی، حمله‌ای بسیار مخرب که تا به الآن غیرقابل‌تصور بوده است.» چرخش شمایلی همچنین می‌تواند در رسانه‌های چاپی یا آنلاین نیز یافت شود. در این رابطه، رسانه‌ها با احساسات افراد ارتباط برقرار کرده و تصویرها و دیدگاه‌های خاصی از عموم مردم درباره‌ی عناوین را تحت تأثیر قرار می‌دهند. به اثبات رسیده است که تصاویر و عکس‌ها به‌خصوص در این سطح تأثیرگذارند. تولید و توزیع این عکس‌ها بخشی از راهبرد ارتباطی تروریست‌هاست و به‌منظور اثبات قدرت گروه تروریستی به کار می‌رود. "زلیزر و" ایلن از عکاسی به‌عنوان «بخشی جدایی‌ناپذیر از روزنامه‌نگاری، ابزاری برای کاهش ناسازگاری ناشی از ضربه‌ی روحی و وسیله‌ی ایجاد حمایت از اقدام دولتی» صحبت می‌کنند؛ اما همیشه وضع به این شکل نیست و رسانه‌ها بیشتر به دنبال عکس‌های احساس‌گرایانه هستند. روی‌هم‌رفته، تصاویر بخشی حیاتی در پوشش روزنامه‌نگاری رویدادهای تروریستی و همچنین برای گسترش مفهوم تروریسم نوین هستند.

امروزه تروریسم در رسانه بیشتر معطوف به مسببان و نتایج تنش‌های قومی - سیاسی بوده است. یک همبستگی بین‌المللی منسجم جهت از بین بردن خطرناک‌ترین پدیده عصر حاضر نیاز است. کسانی که به‌طور مستقیم از تروریسم صدمه دیده‌اند مردمانی هستند که باید نقش اساسی در این حرکت ایفا کنند تا شاهد روزی باشند که در آن هیچ‌گونه تروریستی نتواند در دنیا وجود داشته باشد و گروه‌های تروریستی نیز قادر نباشند که جان مردم بی‌گناه را بگیرند. ایجاد یک شبکه رسانه‌ای

جهت شفاف سازی و آشکار سازی حقایق واقعی گروه‌های تروریستی مانند «القاعده، طالبان، بوکوحرام، جیش العدل، جند الله، داعش، النصره و مجاهدین خلق» و خطرات عضویت در این گروه‌ها نیز منجر به مسکوت ماندن این عنصر تهدیدکننده در سطح ملی و بین‌المللی خواهد شد. طرح ممانعت از اعطای پناهندگی به مسببین و مظنونین به ارتکاب اقدامات تروریستی و همچنین ایجاد کمیته‌ای حقیقت‌یاب در این رابطه می‌تواند مورد توجه و انتشار رسانه‌های مقابله‌گر باشد.

در پژوهش پیش رو به دنبال بررسی مسائل چندگانه در خصوص رسانه و فعالیت شبکه‌های تروریستی در جامعه امروزی هستیم. لیکن؛ آیا گروه‌های تروریستی به سازمان‌های متمایل به بحران‌سازی از سوی رسانه‌ها تعلق دارند. (در مقابل سازمان‌هایی که از بحران اجتناب و دوری می‌کنند). آیا تمامی ویژگی‌هایی که پژوهشگران در حوزه رسانه و تروریسم فهرست کرده‌اند، واقعیت عملیاتی در حوزه بازیگران غیردولتی دارد. مسئله سوم در این پژوهش؛ آیا رسانه‌ها بخشی از راهبردهای تروریست‌ها را شکل می‌دهند و پوشش و محتوای رسانه به چه شکل می‌تواند پاسخگوی نیازهای سازمان‌های تروریستی باشد.

مروری بر ادبیات و پیشینه تحقیق

۱-۱ شبکه‌های اجتماعی ابزاری جهت گسترش تروریسم

تروریست‌ها نیاز به شهرت و خودنمایی دارند، معمولاً شهرت بی‌هزینه‌ای که یک گروه به صورت عادی توانایی دستیابی و تولید آن را ندارد. هرگونه شهرت پیرامون یک اقدام تروریستی همداری به دنیا می‌دهد که مشکلی وجود دارد که قابل اغماض نیست و باید مورد توجه قرار گیرد. این توجه به قربانیان پدر نان‌آور خانه، یا مادران به خون‌غلتیده در راه بدرقه فرزندان‌شان به مدرسه یا دست‌فروش از هم دریده شده کنار خیابان نیست بلکه ملیت، نژاد و گویش تروریست‌هاست. از نگاه یک تروریست، یک صاحب‌دست‌کاری و سازسور نشده با یک شخصیت مهم یک هدیه مهم و موفقیت است مانند صاحب‌شبکه خبری سی‌ان‌ان در ماه می سال ۱۹۹۷ با یک ناراضی تروریست سعودی و حامی القاعده، اسامه بن‌لادن. برای شبکه‌های خبری، دسترسی به تروریست‌ها یک ماجراجویی سخت به شمار می‌رود که اغلب نیز در پی

آن هستند. آن‌ها در پی فهماندن مناسب نسبت به دلیل اقدام تروریستی خود هستند اگرچه نه در قبال اقدام تروریستی خود. ممکن است کسی با اقدام آن‌ها موافق نباشد اما ضرورتاً این امر مانع از ابراز همدردی نسبت به رنج و دلیل اقدام آن‌ها نمی‌شود. تروریست‌ها معتقدند که مردم نیاز دارند به کمک در فهم اینکه دلیل آن‌ها به حق است و خشونت تروریست‌ها تنها اقدام ممکن آن‌ها علیه نیروها و تشکل‌های دولتی به قول آن‌ها شرور و خصمانه است. در این مورد رابطه خوب با رسانه مهم است که در طول سال‌ها ایجاد و بهره‌برداری می‌شوند. (همزیستی رسانه و تروریسم؛ ۱۷ دسامبر ۲۰۱۵)

۲-۱ ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی

بیش از ۲۰۰ شبکه‌های اجتماعی با میلیاردها عضو در جهان وجود دارد که از این شبکه‌ها برای مبادله اطلاعات، ایده‌ها و احساسات و مبادلات تجاری و مالی انواع دیگر فعالیت‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی مجازی ساختارهایی اجتماعی هستند که از گروه‌هایی فردی یا سازمانی تشکیل شده و بر اساس یک یا چند نوع خاص از وابستگی مانند اشتراک ایده‌ها، ایدئولوژی‌ها و مسلک‌ها، مبادلات مالی و تجاری، دوستی، خویشاوندی، لینک‌های وب و ... به هم متصل شده‌اند. شبکه‌های اجتماعی، بر پایه فناوری مبتنی بر وب، تلفن همراه و ارتباطات جمعی به گفت‌وگو و تعامل آنلاین و مستمر امکان وقوع می‌دهند و به کاربران اعم از فرد یا سازمان اجازه می‌دهند تا به ایجاد و تبادل محتوای تولیدی خود و دیگران در قالب‌های مختلف نظیر متن، عکس، صدا، فیلم و گرافیک بپردازند. شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند به اشکال مختلف به وجود آیند و ضمن فراهم کردن امکان عبور افراد و گروه‌ها از مرزهای جغرافیایی و عقیدتی و کاهش تأثیر بازدارنده زمان در تعاملات انسانی و انجام فعالیت‌های مشترک، دهکده‌ای پرمخاطره و جهانی را به وسعت همه زمین به وجود آورند. "مانوئل کستلز" نظریه‌پرداز بزرگ اجتماعی پیش و بیش از هر اندیشمندی به مطالعه اینترنت و رسانه‌های وابسته به آن پرداخت و پیش‌بینی کرد که رسانه‌های اجتماعی به محلی برای شکل‌گیری جنبش‌های ملی و تحولات هویتی تبدیل خواهند شد و برای انجام فعالیت‌های تروریستی مورد استفاده

گسترده قرار خواهند گرفت. او ابزارهای جدید را غیرقابل کنترل دانسته و پیش‌بینی کرد فقدان سازوکارهای مؤثر نظارتی و کنترلی، تضاد منافع و محدودیت منابع، مسائل امنیتی پیچیده‌ای را در آینده رقم خواهد زد. این شبکه‌ها برخلاف رادیو، تلویزیون و مطبوعات، رسانه‌ای تعاملی‌اند که در آن‌ها، بازیگران و تولیدکنندگان اصلی کاربران هستند، نه سازمان‌های رسمی و مرتبط به قدرت حاکم. این‌ها، بر تعامل و دادوستد باز، آزاد، اعتماد آمیز و مشارکتی، تفکر جماعتی، مناسبات پیچیده و حال و هوای عاطفی و بنابراین، کنش‌های انتخابی و هم‌افزایانه استوار می‌شوند. شایعه در این شبکه بسیار پررنگ و امکان رونق گرفتن بازار سوءاستفاده‌کنندگان زیاد است. صاحب‌نظران بر این باورند که می‌توان از ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی در بسیاری از تعاملات فردی و اجتماعی به‌منظور توسعه تعاملات، کمپین‌ها، اقدامات جمعی، شناسایی مسائل و راه‌حل‌ها، برقراری روابط اجتماعی و انجام اقدامات جمعی، اداره امور تشکیلات، سیاست‌گذاری و هدایت افراد در مسیر دستیابی به اهداف و درعین حال، حرکت‌های تروریستی و اقدامات ویرانگرانه استفاده نمود. (ایران مقاله؛ ۱۳۹۴/۹/۹)

۳-۱ اینترنت و محیط سازی رسانه‌ای در انجمن‌های اسلام‌گرا

با اوج گرفتن فناوری، ماشین تبلیغاتی نیز با آن هماهنگ گردید. مجلاتی نظیر الحسام مخارج انتشارات بالایی داشتند و در مقابل از سال الکترونیکی گزارش اسلام عملاً هیچ مخارجی نداشت. (emadedin muntasser, and Samir al monala(2007)؛ به‌طور مشابه فیلم‌های دیجیتال نیز از طریق ایمیل ارسال شده‌اند. در دهه ۱۹۹۰ میلادی، وب‌سایت‌ها و ایمیل‌هایی که به شکلی متمرکز کنترل می‌شدند نظیر انتشارات اعظم و النداء رشد چشمگیری داشتند. با پایان یافتن دهه ۱۹۹۰ و آغاز دهه ۲۰۰۰ میلادی شاهد انجمن‌های هستیم که مدیران و کاربران با یکدیگر تعامل نزدیکی داشته‌اند. کارشناسان تروریسم در مرکز مبارزه با تروریسم در دانشگاه وست پوینت ارزیابی کرده‌اند که: «اینترنت به‌عنوان مخزنی پایان‌ناپذیر از تصاویر، فیلم‌ها و روایت‌ها اسطوره ویژه‌ای از مبانی مبارزه افراط‌گرایانه را ترتیب داده‌اند و در هر نقطه و در هر زمان در دسترس همگان قرار دارند. استراتژی ست‌های

افراط‌گرا با انتشار ایده‌های خود در این انجمن‌های مجازی نه تنها جهان بینی خود را به اعضای به تازه جذب شده انتقال می‌دهند بلکه روش‌های اعمال خشونت و ارائه آن‌ها را در حالت واقعی در عراق و سایر نقاط آموزش داده‌اند. (harmony and disharmony: 2008,51-52)

باین حال به رغم افزایش نرخ انتشار اخبار در انجمن‌ها، اینترنت محدودیت‌هایی هم داشت. انجمن‌هایی که توسط گروهی از افراد خاص کنترل و مدیریت می‌شدند بدان معنا بود که مطالب درج‌شده در انجمن می‌توانست حذف گردد و یا کاربران موضوع را مسدود می‌کردند. نظیر الحسابه، الاخلاص، الفلوجه و شموک. این انجمن‌ها به افراد همفکر انتشار و گفتگو در مورد مقالات مورد توجه مشترک صرف نظر از مرزهای جغرافیایی را می‌داد. در واقع پس از ۱۱ سپتامبر بیشتر موضوعات اصلی در این انجمن‌ها در اطراف کشور افغانستان، سوریه و واکاوی تهدیدات خاص امنیتی به‌طور مثال مسائل مربوط به امنیت ملی دور می‌زد. در آن هنگام مدیران و ناظران این انجمن‌ها محتویات خاص را فیلتر می‌کردند و دسترسی به موضوعات خاص را محدود می‌نمودند و هم‌زمان قادر به ملاحظه فعالیت‌های خصوصی کاربران خود بودند. بدین ترتیب مدیران انجمن‌ها نقش محافظت از اخبار ارسالی به انجمن‌ها و شاید مهم‌تر حصول اطمینان از حذف مواردی که موجب نگران امنیتی می‌شوند داشتند. در بالاترین سطوح دسترسی این انجمن‌ها ارتباطات مستقیمی بین مقامات ارشد افراط‌گرایان برقرار بود نظیر نشست مجازی سال ۲۰۱۳ القاعده که در آن رهبران افراط‌گرا در سراسر جهان در مورد حمله تروریستی قریب‌الوقوعی که هرگز عملی نشد به تبادل نظر پرداختند. (P. Cruickshank and t. lister: 2013)

این انجمن‌ها گرچه بسیار مفید و کار ساز بودند اما مباحثی را در میان رده‌های بالاتر القاعده تولید کردند. آدام گاداهان^۳ در نامه‌ای به اسامه بن لادن در مورد ماهیت نخبه‌گرایی این انجمن‌ها و لزوم تغییر جهت برای حفظ قلب و فکر هواداران مسائلی را مطرح می‌کند: انجمن‌های افراط‌گرا دافعه زیادی برای بیشتر مسلمانان ایجاد می‌کنند. چهره القاعده تحریف می‌شود زیرا بسیاری از مشارکت‌کنندگان در این

---

³ Adam gadahan

انجمن متعصب هستند و چهره خشنی به نمایش درمی‌آورند. نسبت به سلفی‌گری نیز غرض‌ورزی می‌شود و نه سلفی‌گری بلکه سلفی‌گری افراطی. سلفی‌گری تنها یکی از گرایش‌های مسلمانان هست و سلفی‌گری افراطی نیز روند کوچکی از این گرایش است. (Adam gadhan: 9may 2012)

در این نامه که از خانه امن در شمال پاکستان به‌جایی که بن‌لادن در آنجا اقامت داشت و در سال ۲۰۱۱ توسط تیم امنیتی ایالات‌متحده به قتل رسید، گاداهان در ۲۰ صفحه توصیه‌هایی در مورد طیف وسیعی از موضوعات استراتژی رسانه‌ای و برنامه‌های شبکه‌های تلویزیونی تا نحوه مهار گروه‌های محلی که به کشتن مسلمانان در سراسر جهان اصرار می‌ورزیدند نمود. در بخشی از نامه به راهبرد رسانه‌ای القاعده در آستانه حملات ۱۱ سپتامبر اختصاص داشت؛ گاداهان بن‌لادن و الظواهری را به رجوع به روزنامه‌نگاران بین‌المللی و توضیح مأموریت آن‌ها در روزنامه‌ها و کانال‌های آن‌ها فراخواند تا تنها به رسانه‌هایی نظیر الجزیره محدود نشوند. «اتکای تنها به الجزیره و انجمن‌های افراط‌گرای اسلامی در اینترنت مناسب نیست. ظاهراً الجزیره خود را به سایر کانال‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی تحمیل می‌کند. لازم است نهادها و نشریات متعددی اعلامیه‌های القاعده را پوشش دهند تا یک تهدید یا ادعای به اقدام به‌خوبی پوشش یابد...» در همین رابطه تنها گاداهان چنین دیدگاهی نداشت. مصطفی نصیر معروف به ابومصعب الزرقاوی نیز به رواج نخبه‌گرایی در انجمن‌ها تاخت. او در ساله ۱۶۰۰ صفحه‌ای تحت عنوان (تماس با مقاومت جهانی) خواستار انتشار پیام‌های مبارزه‌ای با زبان غیرعربی از جمله لاتین و انگلیسی برای دسترسی بیشتر به مخاطبان شد. نامه گاداهان لزوم کنترل بیشتر بر حضور رسانه‌ای برای ترویج فرهنگ پذیرش به‌جای نخبه‌گرایی در بالاترین سطوح انجمن‌های افراطی را نشان می‌دهد. (Adam gadhan: 9may:2012)

۴-۱ شبکه‌های اجتماعی جایگزین جذب داوطلبان در شبکه‌های تروریستی

متعاقب ۱۱ سپتامبر این انجمن‌ها به میزان فزاینده‌ای نسبت به نفوذ سرویس‌های اطلاعاتی آسیب‌پذیر شدند. در همین دوران سازمان‌های تروریستی مانند القاعده به‌نوبه خود شروع به چاپ و انتشار سنتی از طریق رسانه‌های خبری

نظیر الجزیره نمود که نمونه آن فیلم طولانی سخنرانی بن‌لادن در مورد مبارزه بود که چندان مثير ثمر نبود و مخاطبان خود را از دست داد. هم‌زمان یوتیوب با رویکرد خود تنها ابراز «خشونت»، طرفداری از خشونت یا سخنان نفرت پراکنی را محدود می‌ساخت به کارآمد و برای روایت‌هایی که فاقد مطالب فوق بودند. در راستای اصول آزادی بیان به سهولت در خدمت کارزارهای افراط‌گرایی قرار گرفت. با این حال با وجودی که یوتیوب ابزاری ارزشمند در بالاترین رده القاعده است همچنین زمینه رویه رشدی برای ارائه دیدگاه‌های الاسوری به مبارزه مدرن محسوب می‌شود. کلمن در نوشته علمی برجسته‌ای ادعان می‌دارد: یوتیوب به جایگزین اصلی برای انتشار تبلیغات افراط‌گرایانه به‌ویژه برای شبه‌نظامیان که امکان دسترسی به انجمن‌های گفتگوی افراط‌گرایانه را ندارند تبدیل شده است. اگر دوستان آنلاینی ندارید که شمارا پذیرند و اگر عربی صحبت نمی‌کنید آنگاه یوتیوب می‌تواند بهترین گزینه باشد. (F.kholmann:2011, 4 march) در ادامه یک مجله آنلاین که به سال ۲۰۰۷ بازمی‌گردد می‌گوید: فیلم همه‌چیز است؛ این توصیه خوبی برای تمامی مبارزین است. برادران عکاسی کردن عار نیست. شما باید آگاه باشید که هر فریمی که برمی‌دارید به خوبی شلیک موشکی است که در قلب دشمن صلیبی و عروسک‌های او می‌نشیند. (See weimann: n13)

رسانه‌های اجتماعی نقش محوری در کامیابی تروریسم ایفا می‌کنند زیرا تبلیغات رایگان آنان دارای کمترین خطر است. تروریست‌ها از آخرین نرم‌افزارها و پیشرفته‌ترین رمزگذاری شده و فناوری‌های مدرن ارتباطات موبایل در ترکیب با فناوری‌های پایین‌تر شیوه‌هایی سنتی و ایمن برای شبکه‌های تبادل حواله‌های پولی برای تأمین مالی عملیات خود بهره‌برداری می‌کنند. نقش اشخاص ثالث در تأمین مالی تروریسم به‌ویژه در ۲۰ سال گذشته با اهمیت اما از لحاظ سیاسی جنجال‌برانگیز بوده است. خارجیان متمول (اغلب کشورهای عربی نفت‌خیز و در وهله نخست عربستان سعودی) نقش بسیار بزرگی در تأمین مالی و تسهیل تروریسم و حضور در رسانه‌های اجتماعی ایفا می‌کنند. آن‌ها همچنین در بسیاری از آموزش‌های فناوری و تسهیلاتی که موجب حضور مؤثر آنلاین می‌شود درگیر هستند. آن‌ها لزوماً درگیر

وبلاگ نویسی با توییت نمی شوند بلکه این اقدامات را تأمین مالی نموده و پشتیبانی می کنند. این پشتیبانی به ویژه در منازعه وسیع تر و بی ثبات کننده تر جنگ نیابتی سنی و شیعه نمود یافته است. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۱۳۹۷:۷۰)

۱-۲ رشد چشمگیر فعالیت آنلاین شبکه های تروریستی در عصر کنونی

در دسامبر سال ۲۰۱۰ میلادی قدرت رسانه های اجتماعی با انقلابی واقعی که به بهار عربی مشهور شد عیان گشت. معترضان در یکدست سنگ و در دست دیگری گوشی هوشمند با پلیس درگیر شدند. درگیری ها در تونس و مصر آغاز شدند و شهروندان پس از سال ها دیکتاتوری استبدادی تولید دولتی دموکراتیک را جشن گرفتند. بهار عربی پیشتازی رسانه های اجتماعی را نمایانگر ساخت. برای نمونه، هفته پیش از استعفای رئیس جمهور حسنی مبارک نرخ کل توییت های در مورد تغییرات سیاسی در مصر ده برابر شده بود. بیش از ۷۵ درصد افرادی که بر روی لینک های توییتری در مورد بهار عربی کلیک کرده بودند از خارج جهان عرب بودند. بر مبنای این گزارش معاصر: رسانه های به بلندگویی برای انتشار هیجان و قیام مردم به جهان خارج بدل شدند. کاربران رسانه های اجتماعی غرب آسیا موجب جلب توجه جهان به انقلاب شدند. رسانه های اجتماعی انقلابیون را قادر به تغییر مقتضیات به نفع خود و پخش پیام های خود به فراتر از مرزهای ملی نمودند. (کمیته فرعی کمیته مبارزه با تروریسم و اطلاعات: ۲۰۱۱) با این حال هیچ کارزار تبلیغاتی در کار نبود و این بیانگر روش فوق العاده نیرومند برای بسیج ده ها هزار نفر از شهروندان برای بیان اعتراضات خود بود که نقش تسهیل کننده رسانه های اجتماعی را نشان می دهد.

حساب توییتری تروریست های طالبان از می سال ۲۰۱۱ فعال بوده و توییت های آنان در برخی از روزها داغ شده و بیش از ۸ هزار نفر دنبال کننده دارد. (<https://twitter.com/alemarahweb> following siz accurate) (when accessed on 6 march 2013 در دسامبر سال ۲۰۱۱، خانه تیمی الشباب در سومالی با استفاده از یک تویتر ده ها هزار هوادار را جذب کرد. در دسامبر سال ۲۰۱۱ میلادی، مقامات ایالات متحده در واکنش به استفاده الشباب از تویتر آن را مسدود کردند. مدیران تویتر با این اقدام چندان موافق نبودند. با این حال حساب

تویتری مسدود باقی ماند. (Friedman,uri:2011) فعالیت تروریست‌ها تنها به تویتر محدود نبود: گروه تروریستی بوکوحرام نیجریه در دفاع از اقدامات خود در بمب‌گذاری کریسمس در سال ۲۰۱۱ از یوتیوب استفاده کرد.

۲-۲ تروریسم و شبکه‌های اجتماعی

فارغ از بحث ریشه‌های شکل‌گیری تروریسم و نقش بی‌عدالتی، سلطه و تبعیض در زمینه‌سازی‌های مربوط به این پدیده، تروریسم در عصر جدید به وسایل ارتباط جمعی و جمع‌آوری اطلاعات علاقه بسیاری نشان داده است. گابریل وایمن نشان داده است که ۹۰ درصد عملیات تروریستی سازمان‌یافته در شبکه‌های اجتماعی هماهنگ می‌شوند. برایان جنکینز می‌گوید: «القاعده تقریباً تمامی عملیاتش را در این شبکه‌ها سازمان‌دهی می‌کند. این در حالی است که شبکه‌های اجتماعی عموماً در ایالات متحده مدیریت می‌شوند.» این یک واقعیت انکارناپذیر است که اطلاعات، ماده اصلی کنش اجتماعی در دنیای معاصر است. در جامعه اطلاعات، گردآوری، پردازش و مصرف اطلاعات مهم‌ترین کنش اجتماعی به شمار می‌آید و هر که به اطلاعات مفیدتر و ارزشمندتر دسترسی بیشتری دارد قدرتمندتر است. بی‌تردید این امر تنها در مورد نیروهای اجتماعی قانونمند صدق نمی‌کند، بلکه نسل جدید شورشگران و تروریست‌ها و مخالفان نظم موجود نیز به نقش و اهمیت وسایل ارتباطی و اطلاعاتی جدید و ارزش اطلاعات واقف بوده و به خوبی از این وسایل برای شکل‌گیری، تجدیدقوا، سازمان‌دهی و طراحی عملیات تخریبی خود بهره می‌برند. مانوئل کستلز در سه‌گانه جامعه شبکه‌ای خود که در اواخر هزاره دوم میلادی منتشر شد به بحث پیرامون جنبش‌های اجتماعی و هویت طلبان در جهان معاصر پرداخت و نشان داد که چگونه گروه‌های مخالف نظم حاکم و اقلیت‌های قومی، نژادی و مذهبی از وسایل نوین برای احراز هویت جمعی خود و جلب توجه حاکمان استفاده می‌کنند. او اذعان داشت که شبکه‌های ارتباطی جدید غیرقابل کنترل بوده و این امکان وجود دارد که افراد و گروه‌های تروریست، با هزینه اندک بتوانند از این ابزارها برای مقاصد تروریستی بهره ببرند. افزون بر این، رویدادهای اخیر نشانگر بهره‌جویی و زیرکی تروریست‌های داعشی در استفاده از فناوری‌های نوین و حتی دستگاه‌های قادر به شبیه‌سازی

عملیات تروریستی و حمله به اماکن گوناگون است. احتمال استفاده از پلی‌استیشن و بازی‌های رایانه‌ای و برخی نرم‌افزارهای موجود، کنترل و ردیابی تروریست‌ها را دشوار و پیش‌بینی عملیات آن‌ها را غیرممکن کرده است. وسایل ارتباط جمعی نوین و رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی جدید با پیشرفت‌های کنونی که غالباً در سطح بین‌المللی رخ داده‌اند، ملازمه دارند و جوامع معاصر بدون استفاده هوشمندانه از این فناوری‌ها و تکیه بر سیاست فیلترینگ و سانسور آن‌ها، قادر به ادامه حیات خود نیستند. از سوی دیگر، نظارت و کنترل مدیریت این رسانه‌ها نیز تاکنون به‌طور جدی مورد ملاحظه قرار نگرفته و لازم است که نظام‌های سیاسی، همراه با توسعه کاربری‌های این رسانه‌ها در مسیر پیشرفت جامعه، سازوکارهای نظارتی و کنترلی لازم را نسبت به آن‌ها ایجاد و تقویت کنند. (هفته‌نامه صدا، شماره ۶۱، ۳۰ آبان ۱۳۹۴)

۳-۲ القاعده عراق و رسانه‌های اجتماعی

با این وجود تنها یک گروه بود که در مراحل اولیه خود از پتانسیل رو به رشد دیجیتال بهره‌برداری کرد: القاعده عراق^۴ در سال ۲۰۰۴ توسط ابو مصعب الزرقاوی با سوگند وفاداری به بن‌لادن تأسیس شد و آن‌ها با استفاده از اینترنت به مقاصدی که القاعده مرکزی نرسیده بود رسیدند. القاعده عراق رویکرد رسانه‌ای بسیار متفاوتی را برگزید که تمرکز کمتری برای بر دکتترین و اقدام بیشتر بود. آن‌ها شروع به ارسال فیلم‌های خشونت‌آمیز گردن زدن و حملات تروریستی کردند. با این وجود دسترسی به این فیلم‌ها دشوار بود. موج جدید رسانه‌های اجتماعی از جمله یوتیوب، فیس‌بوک یا تویتر بازی را تغییر دادند. با این حال چند نفر از ما حاضر به جستجوی چنین فیلم‌های هستیم؟ چند نفر از ما از طریق رسانه‌های اجتماعی فیلم گردن زدن را مشاهده کرده‌ایم یا گزارش آن را در مطبوعات خوانده‌ایم. (معاونت پژوهش و تولید علم: ۱۳۹۷:۷۶) بیشتر افراد داعش را در اوت سال ۲۰۱۴ میلادی از طریق رسانه‌های اجتماعی شناختند. نخستین حساب رسمی تویتری داعش در اکتبر سال ۲۰۱۰

⁴ aql

تأسیس شد و با وجود ۲۴ هزار دنبال کننده نتوانست سریعاً توجه رسانه‌ها را به خود جلب کند. ارسال‌های کوتاه و اندک و اعضای منفرد داعش حساب‌های فعال‌تری نسبت به حساب اصلی داشتند که بیشتر توجه مردم را به خود جلب می‌کرد.

گرچه داعش از هنجارهای مذهبی قرن هفتم میلادی تبعیت می‌کند اما به‌شدت به فناوری پیشرفته امروزی وابسته است. باوجودی که در حال حاضر استفاده بسیاری از سازمان‌های تروریستی از رسانه‌های اجتماعی شناخته‌شده است اما استراتژی رسانه اجتماعی داعش نسبت به القاعده متفاوت است و کامیابی آن تا حد زیادی به این واقعیت وابسته است. در واقع داعش به‌جای به‌سہولت ارسال مطالبی که می‌تواند از طریق رسانه‌های سنتی انتشار دهد (برای نمونه پیوند به یک فیلم) به سایر ابزارهای دیجیتال که می‌توانستند حضورش را افزایش دهند نظیر برنامه سحر بشارت نیز استفاده نمود. سحر بشارت برنامه‌ای توییتری رسمی عربی زبان داعش بود که توسط تعدادی از رهبران این سازمان تروریستی برای به‌روزرسانی اخبار در مورد این گروه و انتشار آن در میان کاربران استفاده می‌گردید. با دانلود این برنامه توسط کاربر داعش قادر بود توییت‌ها را به شکل خودکار از جانب تمامی کسانی که مرتبط بودند ارسال نماید. این توییت‌ها شامل پیوندها، هشتگ‌ها و تصاویری و همان محتوایی بود که توسط حساب‌های هرکس دیگری که وارد برنامه می‌شد بودند. این برنامه نخست در آوریل سال ۲۰۱۴ به شکل وسیع به کار رفت و در خلال حمله ماه ژوئن سال ۲۰۱۴ به شهر موصل در شمال عراق به ۴۰ هزار توییت در روز رسید. گزارشگری آنلاین برنامه سحر بشارت از تمامی گزارش‌های سنتی پیشین پیشی گرفت و هزاران توییت با تصاویری بر فراز شهر با مضمون «ما به بغداد می‌رویم» منتشر شد. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۱۳۹۷:۷۸) در نتیجه چنین استراتژی‌هایی داعش توانست پروژه تعامل آنلاین خود را با قدرت به پیش ببرد. برای مثال هشتگ داعش بسیار بهتر از جبهه النصره بود حتی اگر دو حامیان آنلاین مشابهی داشتند. بررسی داده‌ها در فوریه سال ۲۰۱۴ میلادی نشان می‌دهد که ارسال‌های داعش هر روز بیش از ۱۰ هزار برچسب می‌خورد در حالی که النصره در همین دوره تنها ۲۵۰۰ تا ۵۰۰۰ برچسب داشتند. در خلال جام جهانی ۲۰۱۴ میلادی، طرفداران

عربی زبان در معرض کمین‌های داعش قرار داشتند که با اخبار فوتبالی و تصاویر تمان دهنده از اعدام سربازان عراقی و سایر جنایات توسط داعش هدف قرار می‌گرفتند. (see n:52) داعش در ادامه فعالیت‌های سایبری خود از هشتک جام جهانی برای کشاندن طرفداران فوتبال به سوی خود استفاده کرد. هشتک‌های محبوب روشی معمول برای کاربران توئیتر هستند تا موضوعات خاص را دنبال کنند یا مخاطبان خود را گسترش دهند. الشباب نیز از برچسب‌های خاص برای جلب توجه به وقایع در سوّمالی استفاده می‌کند. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۱۳۹۷:۷۸). بهره‌برداری از چنین برنامه‌هایی همواره کامیاب نبودند: هنگامی که موصل به چنگ داعش افتاد این سازمان از طرح خود برای تغییر نامش پرده برداشت. همانند بسیاری از عناوین پیش از آن داعش متخصصی را برای ابداع هشتکی جهت تولید خلافت جهانی استخدام کرد. داعش از این هشتک همانند بسیاری از شرکت‌های بزرگ غربی جهت انتقال پیام به گروه مخاطبان و مفاهیم برند تجاری استفاده کرد. پرسش در مورد هنگام و نحوه اعلام این خلافت جدید در محافل مبارزه بسیار بحث‌برانگیز بود و این برچسب موجبات تفرقه و نزاع را فراهم نمود. عنوان قید شده هرگز تغییر نکرد. این نرم‌افزارها چند روز پیش از اعلام خلافت ابوبکر البغدادی در تاریخ ۱۷ ژوئن ۲۰۱۴ متوقف شدند و در زمان بحرانی ضربه‌ای جدی به قلب تشکیلات رسانه‌ای داعش وارد آورد. این نرم‌افزار تنها یکی از روش‌های استفاده داعش از توئیتر برای بزرگنمایی پیام‌هایش بود. سایر شیوه‌های مورداستفاده توسط داعش برای انتشار پیام از طریق رسانه‌های اجتماعی شامل سازمان‌دهی کارزارهای هشتک توئیتر، تولید فیلم‌های تبلیغاتی حرفه‌ای و فراخوان حامیان از طریق «کارزار یک‌میلیاردی» آن بود. داعش همچنین تلاش کرد شاخه‌هایی در شبکه‌های اجتماعی دیگر نظیر "friendica", "quitter", "diaspora" راه‌اندازی نماید اما کامیابی محدودی کسب نمود. (blog.adl.org/extremism/isis)

همان‌طور که در متن بالا ملاحظه شد داعش سابقه درازی در رسانه‌های اجتماعی دارد اما سربریدن جیمز فولی که در آن زمان واقعی برای مخاطبان پخش شد خشم جهانیان را برانگیخت. داعش جای پای رسانه‌ای خود را با ترکیبی از عقاید

سطح بالا و محتوای نرم با اقدام هولناک برخی از اعضای آن که تفکر آن را نمایندگی می‌کردند یافت. با گذشت زمان، پخش فیلم‌های گردن زدن متوقف شدند زیرا دریافتند که خشونت بیش از حد می‌تواند مخاطبان هدف را نابود سازد. این فیلم‌ها بدون تردید موجب «شوک، خشم و ترس» در جهان غرب به گونه‌ای که در ۱۱ سپتامبر تجربه شده بود گردید و دوباره تصویر و درک ما را از تروریسم تغییر داده و شکل داد. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۱۳۹۷:۷۰)

۴-۲ رسانه‌ها بخشی از راهبردهای تروریست‌ها را شکل می‌دهند

پژوهشگران در زمینه‌ی تحقیقات پیرامون تروریسم، از رشته‌ها و سنت‌های گوناگونی هستند؛ اما بر سر یک عقیده اشتراک نظر دارند: «تروریسم و رسانه‌ها در رابطه‌ای تقریباً بی‌رحمانه و همزیست‌گرایانه به هم پیچیده‌اند. پژوهشگری به نام "التر استدلال می‌کند که منظور از این قبیل عبارات این است که یک سردمدار (تروریسم یا رسانه‌ها) سردمدار دیگری را از طریق آنچه نیاز دارد، تأمین می‌نماید: تروریسم رسانه‌های توده‌ای را با داستان‌های پر شکوه تأمین می‌کند و رسانه‌های توده‌ای سطح توجه و آگاهی‌ای که تروریست‌ها به آن وابسته‌اند را به آنان اعطا می‌نمایند.» راهبرد گروه‌های تروریستی در نسبت با رسانه‌ها این است که: رویدادها از چنان اهمیت زیاد و گسترده‌ای برخوردارند که روزنامه‌نگاران نمی‌توانند آن‌ها را نادیده بگیرند، علی‌الخصوص به خاطر اینکه علاقه‌ی عمومی شدیدی در این باره وجود دارد. خواسته‌های گیرندگان در تصمیم‌گیری مشترک آنچه توسط رسانه‌ها عرضه می‌شود، سهیم است. اصطلاح همزیستی در جامعه‌شناسی به کار برده می‌شود تا معنای روابط وابستگی متقابل بین گروه‌های متفاوت درون یک اجتماع را برساند؛ زمانی که گروه‌ها با یکدیگر تشابهی ندارند و روابطشان مکمل یکدیگر است. نابخردانه خواهد بود اگر این نکته را انکار نماییم که فناوری‌های رسانه‌ای مدرن، ماهواره‌های ارتباطی و گسترش سریع تلویزیون تأثیر چشمگیری در افزایش پتانسیل تبلیغاتی تروریسم داشته است. می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که اصل و اساس بهره‌برداری تروریسم و رسانه‌ها از این رابطه‌ی همزیستی این است که تروریسم سلاحی روان‌شناختی و مورد استفاده برای مخابره‌ی یک تهدید به جامعه‌ای وسیع‌تر و پراکنده‌تر است.

تروریست‌ها از رسانه‌ها به‌عنوان ناقل پروپاگاندای کرداری خود بهره‌برداری منفی می‌کنند. (پایگاه خبری گلونوی اخبار رسانه و فرهنگ: ۱۳۹۶/۱۱/۱۱)

۵-۲ ایجاد جو ارباب و وحشت در جامعه جهانی

گروه‌های تروریستی به‌ویژه در سال‌های اخیر و با قدرت گرفتن دسته‌های تروریست‌های تکفیری هم چون القاعده، داعش، بوکوحرام و ... به شیوه خاص و حیرت‌انگیزی، تعریف جدیدی از خشونت را در ذهن جهانیان ایجاد کرده‌اند. تصاویر و فیلم‌هایی که هر روزه از سربریدن و مثله کردن و نیز اعدام‌های وحشیانه و ترسناک توسط این گروه‌ها در رسانه‌ها و اینترنت منتشر می‌شود، اغلب یک هدف کلان اصلی را در چشم‌انداز خود قرار می‌دهند: ایجاد جو رعب و وحشت در میان مردم و استفاده از خصلت بازدارندگی این ارباب در جهت کاستن از بار مقاومت مردمی و حکومتی در مسیر گسترش محدوده فعالیت‌های تروریستی. بر این اساس، پایگاه‌های اینترنتی پرشمار، شبکه‌های اجتماعی و موبایلی متعدد، برخی شبکه‌های تلویزیونی که فیلم‌ها و تصاویر فراوانی از جنایت‌های سبعانه این گروه‌ها را پوشش می‌دهند و دیگر ابزار اینترنتی و مجازی، عملاً در خدمت این هدف قرار می‌گیرند که با تولید جو ارباب و وحشت، با تعریف جدیدی از خشونت افسارگسیخته، در صفوف مقاومت‌های مردمی و حکومتی در برابر موج اقدامات تروریستی رخنه ایجاد کنند. (www.iran-futures.org)

۶-۲ اطلاع‌رسانی و انتشار اطلاعات موردنیاز از طریق رسانه‌ها

در دسامبر ۲۰۰۸، کمیته امنیت داخلی و امور دولتی سنای امریکا، در گزارشی ویژه اعلام کرد اینترنت یکی از «محرک‌های اصلی و اولیه» برای تهدیدهای تروریستی علیه ایالات متحده است و بیش‌ترین حجم اطلاع‌رسانی و انتشار اطلاعات تروریستی هم از همین شیوه صورت می‌پذیرد. ([u.s.officials may take action again al-shabab s twitter account](http://www.iran-futures.org)) نتیجه شماری از تحقیقات حاکی از آن است که حدود ۹۰ درصد از تروریسم گسترده سازمان‌یافته در سطح جهان، در واقع بر روی فضای اینترنت و از راه رسانه‌های اجتماعی سامان می‌یابد و

گروه‌های تروریستی با استفاده از ابزار متنوع و پرشمار اینترنتی به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی از جمله توئیتر، فیس‌بوک، یوتیوب و انجمن‌های مجازی اینترنتی، انتقال اطلاعات و پیام و اخبار خود می‌پردازند. از مهم‌ترین موارد بهره‌گیری تروریستی از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، یک مورد هم اطلاع‌رسانی گسترده و انتشار اخبار و اطلاعات متنوع و گوناگون است که از سوی تروریست‌ها با انگیزه‌ها و رویکردهایی هم چون: ایجاد ارباب و وحشت، برقراری ارتباط بدون فیلتر و بدون محدودیت و نیز ارسال پیام به مخاطبان و علاقه‌مندان خود و رویکردهایی از این نوع انجام می‌شود. چند نمونه کامل از بهره‌گیری تروریست‌ها از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، القاعده، داعش، بوکوحرام نیجریه و شبکه تروریستی الشباب سومالی هستند که از همان ابتدا، با راه‌اندازی پایگاه‌های اینترنتی اختصاصی، حضور گسترده و فعال در شبکه‌های اجتماعی و موبایلی، استفاده از نرم‌افزارها و پلتفرم‌ها و حتی برخی کنسول‌های بازی‌های رایانه‌ای، ارتباطات وسیع آنلاین با مخاطبان خود و دیگر ابزار و امکانات اینترنتی، ده‌ها هزار مخاطب و هوادار خود را به شکلی حرفه‌ای سامان داده‌اند و بیش‌ترین حجم استفاده از این ابزار را برای پیشبرد مقاصد و برنامه‌های خود صورت داده و می‌دهند. (مؤسسه افق آینده‌پژوهی؛ تروریسم مدرن: ۱۳۹۵)

۷-۲ استخدام و جذب داوطلبان در سازمان‌های تروریستی

تبلیغات گسترده و اقدامات ترویجی به‌منظور جذب و استخدام نیروهای تروریستی از سراسر جهان، از دیگر شیوه‌ها و روش‌های بهره‌برداری تروریستی از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است. در واقع، گروه‌های تروریستی، استفاده‌ای بسیار مؤثر و تعیین‌کننده از ابزارهای اینترنتی در جهت جذب و استخدام نیرو به‌منظور تقویت کادر عملیاتی، آموزشی و اجرایی خود می‌کنند و با تبلیغات جذاب و اغفال‌کننده که اغلب دارای بار ایدئولوژیک قدرتمندی هم هست، تلاش وسیعی را برای جذب و استخدام نیروهای موردنیاز خود صورت می‌دهند. تبلیغات استخدامی این گروه‌ها که اغلب شامل پیشنهادهای مالی قابل توجه و بن‌مایه‌های ایدئولوژیک بنیادگرایانه است، عموماً به‌وسیله حضور تروریست‌ها در تالارهای گفتگوی مجازی سایت‌های مختلف، شبکه‌های اجتماعی فعال از جمله فیس‌بوک و توئیتر و ...

شبکه‌های اجتماعی موبایلی از جمله تلگرام و وایبر و واتساپ و ... راه‌اندازی سایت‌های تعاملی، استفاده از امکانات ارتباطی آنلاین مانند اسکایپ و ... تولید و انتشار مجلات آنلاین (به‌عنوان مثال، مجله آنلاین ماهانه «دابق»)، استفاده از دیگر ابزارهای پیام‌رسانی اینترنتی و دیگر ابزار و امکانات مشابه اینترنتی و مجازی سامان‌دهی می‌شود. (مؤسسه افق آینده‌پژوهی؛ تروریسم مدرن: ۱۳۹۵)

حضور نیرومند آنلاین اهمیت فراوان دارد اما منازعه در سوریه مستلزم افرادی است که فعالانه به‌عنوان سربازان آنلاین به داعش بپیوندند. بدون تردید حجم بسیار عظیمی از فعالیت‌های افراط‌گرایانه آنلاین برای هواداران امکانی فراهم می‌سازد تا بدون به مخاطره انداختن جان خودشان دموکراسی‌های غربی را به چالش بکشند. مبارزانی نظیر نیل پراکاش که بانام مبارزاتی ابوخالد الکمبودی شناخته می‌شدند در صدر استخدام‌کنندگان داعش قرار دارند که فهرستی از مبارزان خارجی از غرب آسیا را که تمایل به پیوستن به این گروه تروریستی را دارند در اختیار دارد. پراکاش یکی از ۱۶ حساب توییتری را که می‌تواند سفر افراد به سوریه یا عراق را تسهیل کند در اختیار دارد. به همراه پراکاش سایر دارندگان حساب‌ها نظیر مجاهد میسکی یک آمریکایی است که اخیراً از حملات تروریستی در تگزاس تجلیل نمود و همکار بریتانیایی او البریتانی. صفحه حاوی تماس‌های توییتری اظهار می‌دارد: «این افراد در داعش زندگی می‌کنند. اگر توییتری مسدود گردد آن‌ها همواره حساب جدیدی می‌سازند.» امروزه تلاش ر سانه‌های اجتماعی با قدرت نظامی داعش متمرکز است و پیروانش را به پیوستن به جنگ دعوت می‌کند. فیلمی که در ژوئن سال ۲۰۱۴ با زیرنویس انگلیسی منتشر شد در مورد فتوحات نظامی داعش و توانایی آن‌ها برای ترساندن دشمن بود. (www.youtube.com.uk/t/community-guidelines). سپس در همان ماه فیل دیگری با هنگ آلمانی و با زیرنویس انگلیسی افراد را به پیوستن به داعش فراخواند. این موزیک ویدیو با تصاویری از انفجار و کشتار و جنگجویان داعش همراه بود. در فوریه سال ۲۰۱۵ میلادی رئیس‌جمهور اوباما در خلال نشستی برای مقابله با افراط‌گرایی خشونت‌آمیز در واشنگتن ابراز داشت: گروه‌های تروریستی نظیر القاعده و داعش تعمداً در تبلیغات

خود جوانان را هدف قرار داده‌اند و به‌ویژه کسانی را که سرخورده یا دچار مشکل هویتی هستند شستشوی مغزی می‌دهند. (J. hayward 2012 events: Monday,23 april,9:45am)

برانگیختن احساس رفاقت در رویکرد جذب داعش جدید نیست بلکه داعش به آن پایبند بوده و تکنیک‌های بکار رفته در مجله الهام‌بخش القاعده نیز که از همان ابتدا آمریکایی‌ها را برای پیوستن به اردوگاه‌های آموزش تروریستی خود در خارج از کشور فرامی‌خواند مورد استفاده قرار می‌گرفت. گزارش‌های کوتاهی در مورد کامیابی کارزارها در رسانه‌های اجتماعی نیز در نشریاتی نظیر گزارش داعش و توئیتر منتشر شده است. وزارت امور خارجه تا آنجا پیش رفت که گزارشی در مورد استفاده از رسانه‌های توسط داعش برای جذب زنان و مردان منتشر ساخته است و حاکی از کامیابی مستمر این گروه است که با به تصویر کشیدن «خلافت» به‌عنوان دولت آرمانی افراد را پیوستن به این خلافت تشویق می‌کند. (www.gov.uk/data/file:440450/how) گروه‌های تروریستی و حامیان آن‌ها به میزان فزاینده‌ای از جوامع تحت سیطره جوانان نظیر فیس‌بوک، مای اسپیس و سکند لایف و نظایر عربی آن‌ها برای جذب استفاده می‌کنند. آنتونی برگن کارشناس ضد تروریسم می‌گوید که تروریست‌ها این وبسایت‌ها را به‌عنوان ابزارهای جذب تلقی می‌کنند. بااین‌وجود واقعیت زندگی در چنین سازمان‌هایی در تضاد کامل با دنیایی که توسط داعش در رسانه‌های اجتماعی عرفی شده است قرار دارد. (Facebook5 april2008,10 march 2009)

۸-۲ پنهان‌سازی دستورالعمل‌های اجرایی و کدهای رمز تروریستی

از پیچیده‌ترین روش‌ها و تاکتیک‌های مورد بهره‌برداری تروریست‌ها در اینترنت، پنهان کردن کدهای رمزی عملیاتی و دستورالعمل‌های اجرایی تروریستی است که به شیوه‌های مختلف (حضور فعال در شبکه‌های اجتماعی و موبایلی، کدسازی و رمزسازی در ایمیل‌ها و اطلاعات ارسالی، استفاده از کنسول‌ها و پلتفرم‌های بازی‌های ویدیویی و آنلاین و...) انجام می‌شود. در یک نمونه بارز، ایمیل تروریستی به نام محمد عطا به تروریست همکارش در جریان عملیات ۱۱ سپتامبر

قابل بررسی است که در ایمیل ارسالی خود، از زبانی رمزی در اینترنت استفاده کرده است: «ترم جدید دانشگاه تا سه هفته دیگر آغاز می‌شود. باید برای دانشکده‌های معماری، برنامه‌ریزی شهری، هنرهای زیبا و مهندسی برنامه‌ریزی شود». دستگاه‌های اطلاعاتی امریکا اعتقاد دارند که در این پیام رمزی، به هر ۴ هدف اصلی حملات ۱۱ سپتامبر (مرکز تجارت جهانی، پنتاگون، ساختمان کنگره و کاخ سفید) اشاره شده است. (Media, Culture and Human Violence/ Jeff Lewis) حتی در نمونه‌ای جدید، بهره‌گیری حرفه‌ای تروریست‌ها از پلتفرم‌های متعدد بازی‌های رایانه‌ای و اینترنتی برای ارسال پیام‌ها و کدهای رمزی خود به نیروهای تروریستی، شکل جدیدی از این بهره‌گیری را به جهانیان نشان داد: «تروریست‌های داعش، کنسول بازی پلی‌استیشن ۴ را ایمن‌تر از گوشی‌های رمزگذاری شده و دیگر برنامه‌های ایمن می‌دانند. از طرفی، تا حدود زیادی، ردگیری تماس‌ها و ارتباطات صوتی از طریق کنسول بازی پلی‌استیشن ۴ و کنسول‌های مشابه هنوز هم به‌طور کامل برای دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی ممکن نیست. ضمن این‌که داخل تعدادی از بازی‌های ویدیویی یا آنلاین، روش‌هایی برای تبادل پیام میان کاربران وجود دارد که می‌توان از آن‌ها برای برقراری ارتباطات تروریستی و انتقال دستورات تروریست‌ها به یکدیگر سوءاستفاده کرد.

<http://www.slate.com/articles/technology/technocracy/twitter>
(of terror)

هم‌چنین، استفاده گسترده گروه تروریستی الشباب در سومالی از توییتر و دیگر شبکه‌های اجتماعی، عجیب است: این گروه شبه‌نظامی سومالیایی، تصاویر مخوف و هراس‌انگیزی از سنگ‌سار دختران نوجوان، منفجر کردن طرفداران فوتبال و هم‌چنین مسدود کردن مسیرهای امداد بهداشتی و کمک‌رسانی غذایی به سومالیایی‌ها را از راه این امکانات، به محملی برای تبلیغ اقدامات خود بدل کرده است. جالب آن‌که شمار هواداران توییتری و اینترنتی این گروه از مرز ۱۰ هزار نفر گذشته که امکانات مجازی قابل توجهی را هم برای ایجاد تالارهای گفتگوی آنلاین برای مخاطبان خود فراهم کرده است. طبیعی است که تنوع و گستره استفاده

تروریست‌ها از اینترنت و امکانات فضای مجازی به‌ویژه شبکه‌های موبایلی و اجتماعی اینترنتی، بیش از مواردی است که ذکر شد، اما تا همین حد هم می‌توان شرایط خطرناک کنونی که تروریسم مدرن در فضای مجازی ایجاد کرده را ترسیم کرد.

۹-۲ ایجاد شبکه‌های مجازی جهت فرماندهی و کنترل تروریست‌ها

رسانه‌های اجتماعی تنها ابزاری برای تبلیغات و ماشین جذب نیستند بلکه وسیله‌ای برای سازمان‌دهی حملات نیز هستند. اخیراً یک بمب‌گذاری انتحاری و همسر او که مشترکان به مبارزه علاقه‌مند بودند به جرم برنامه‌ریزی برای حمله‌ای تروریستی در لندن که از داعش الهام گرفته بودند و آزمایش بمبی مرگبار در حیاط منزل خود شناسایی شدند. محمد رحمان ۲۵ ساله برنامه‌ریزی می‌کرد تا به مناسبت دهمین سالگرد حملات به مترو لندن در سال ۲۰۰۵ مرکز خرید وستفیلد یا مترو لندن را به‌طور هم‌زمان بمب‌گذاری نماید. او و همسرش تحت تأثیر تبلیغات القاعده و داعش قرار داشتند و "شهزاد تنویر" بمب‌گذار آن حملات را الگو خود قرار داده‌اند. رحمان پس از ارسال پیامی مبتنی بر استقبال از دریافت مشاوره در مورد حمله به مرکز خرید غرب لندن دستگیر شد. هنگامی که مأموران به خانه آن‌ها حمله کردند ۱۰ کیلوگرم مواد منفجره نیترات دو برابر میزانی که در حمله بمب‌گذاری نا کام پیشین لندن به کاررفته بود کشف کردند. مأموران همچنین فیلم‌هایی در مورد انفجارهای آزمایشی در حیاط خانه رحمان به دست آوردند. بی‌تردید رحمان‌ها تنها نیستند. در مارس سال ۲۰۱۶ میلادی محمد محسن امین به جرم ارسال هزاران تویت در ستایش اقدامات تروریستی و تشویق افراط‌گرایی در قالب ۴۲ دسته حساب تویتری از جمله جشن حملات ۱۱ سپتامبر و نیز تجلیل از کشته‌شدگان داعش به دادگاه رفت. امین در پنج مورد از جمله تشویق، آماده‌سازی و تحریک به اقدامات تروریستی در تویتر محکوم شد. او علاوه بر فعالیت‌های عمدتاً تبلیغاتی اعتراف کرد که از طرف داعش برای پشتیبانی بیشتر حمایت شده است و نشریه تروریستی به همراه پیوند یک فیلم تحت عنوان برای خدا در تویتر ساخته است. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۷۰:۱۳۹۷)

۲-۱۰ استفاده دقیق و برنامه‌ریزی شده از تصاویر

تصاویر ماهیتاً برای تبلیغات گروه‌های تروریستی و کارزارهای تبلیغاتی آن‌ها اهمیت دارند. در خلال قتل خوزلیر لی ریگباری^۵ در لندن مایکل آباجو و مایکل ابووال‌عابرا را تشویق کردند تا با تلفن‌های خود این حمله را ثبت نمایند و این مصاحبه‌های فی‌البداهه بعداً در سرتاسر جهان پخش شد. به‌طور مشابه، مهاجمان ۱۱ سپتامبر می‌دانستند که اقدامات آن‌ها اخبار جهان را مملو از تصاویر تکان‌دهنده این حملات خواهد کرد. تروریست‌ها لازم دارند مطمئن شوند که حمله آن‌ها تبلیغاتی را به‌منظور بهره‌مندی از مخاطبان تولید می‌کند. اطمینان از تصاویر جذب از یک رویداد برای همه گروه‌های تروریستی در هنگام برنامه‌ریزی، هماهنگی و مبادرت به انجام حمله اهمیت فراوان دارد. مجله القاعده تا آنجا پیش می‌رود که با پیشنهادهای خود برای تعیین اهداف و تاکتیک‌های که حداکثر قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها را تضمین می‌کند الهام‌بخش افراط‌گرایان است. - (dynamics 112,39:2013pp.39) (46) برخی از پژوهشگران حتی مدعی هستند که تروریسم سایبری به‌رغم این که حملات سایبری می‌تواند اثرات فاجعه‌باری برای زیرساخت‌های ملی و حیاتی برجای بگذارد موردعلاقه گروه‌های تروریستی قرار ندارند تا اندازه‌ای به این دلیل که با تصاویر جذاب و تماشایی همراه نیستند.

۳-۱ مفهوم‌سازی سایبر تروریسم در عصر فناوریانه

تروریسم را این‌گونه تعریف می‌کنند: به‌کارگیری خشونت علیه اشخاص، دولت‌ها یا گروه‌ها برای پیشبرد زورمندانه اهداف سیاسی یا عمومی. سایبر تروریسم^۶ در حقیقت همان تعریف را دارد، با این تفاوت که این بار هدف متمرکز روی منابع موجود در فضای مجازی است. سایبر تروریسم می‌تواند ابعاد داخلی داشته باشد یا شامل موارد بین‌المللی شود. سایبر تروریسم امروز خطرناک‌تر از تروریسم سنتی است به این دلیل که ساختار اقتصادی و خدمات‌رسانی بسیاری از کشورها مبتنی بر

⁵ Fusilier lee rigby

⁶ Michael adebolajo and Michael adebowale

⁷ Cyber terrorism

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی شده است با این توضیحات می‌توان سایبر تروریسم را چنین تعریف کرد: «اقدامات برنامه‌ریزی‌شده و هدفمند با اغراض سیاسی و غیرشخصی که علیه رایانه‌ها و امکانات و برنامه‌های ذخیره‌شده در درون آن‌ها از طریق شبکه جهانی صورت می‌گیرد و هدف از چنین اقدامی نابودی یا وارد آوردن آسیب‌های جدی به آن‌هاست.»

با توجه به مطالب ذکر شده درباره سایبر تروریسم، می‌توان ویژگی‌های زیر را برای آن ذکر کرد:

- ۱- هدف قرار دادن تعداد بیشتری از مردم،
- ۲- استفاده از گروه‌های رایانه‌ای ناشناخته در سطح بین‌المللی،
- ۳- نداشتن محدودیت جغرافیایی،
- ۴- پنهان ماندن هویت، تبلیغ و عضوگیری بین‌المللی،
- ۵- گسترش دامنه تروریسم به مسائل مالی بانکی و اقتصادی و خدمات شهری.

۲-۳ تغییر فعالیت تروریسم از رویکرد سنتی تا عملیات سایبری

هرچند در تعریف ترور اختلافاتی وجود دارد اما تروریسم تاریخچه‌ای به قدمت نوع بشر دارد. تاریخ گواه آن است که همواره افراد یا گروه‌هایی برای دستیابی به اهداف خود دست به خشونت، کشتار و اقدامات مسلحانه می‌زدند. دنیای امروز اما دنیای علم و تکنولوژی است؛ بنابراین شیوه‌های تروریستی هم به‌تدریج مدرنیته و پیشرفت فناوری فرق کرده است. تروریسم سایبری هم یکی از شیوه‌ها و انواع نوین و متأخر تروریستی بشمار می‌رود. در این شیوه نیازی به اسلحه گرم و مواد منفجره نیست. تروریست‌های سایبری گاهی برای هک کردن حیاتی‌ترین زیرساخت‌های یک کشور تنها به یک رایانه شخصی متصل به اینترنت و افراد یا گروه‌هایی باهوش سیاه نیاز دارند. هزینه‌های تروریست سایبری به‌مراتب از تروریسم سنتی کمتر است و از سوی دیگر خطرات کمتری فرد یا گروه‌های تروریست را در معرض تهدید قرار می‌دهد. در شرایطی که برای انجام برخی از حملات تروریستی در حرکت‌های انتحاری فرد تروریست جان خود را هم از دست می‌دهد، در تروریسم سایبری یک حمله تروریستی می‌تواند از هزاران کیلومتر فاصله باهدف موردنظر هدایت شود. به‌عنوان

نمونه در جریان جنگ سرد بین آمریکا و شوروی، نرم‌افزار کنترل گاز دریکی از قسمت‌های روسیه دست‌کاری شد، مهاجم سایبری توانست برای مدتی جلوی انتشار گاز در لوله‌های مادر را بگیرد اما پس از مدتی فیلترها را آزاد کرده و گاز پرفشار در لوله‌ها حرکت کرد، نقاط اتصال لوله‌ها به یکدیگر که توان مقاومت نداشتند، شکستند و موجب انفجار لوله‌های گاز در بسیاری از نقاط روسیه شدند. از سوی دیگر ردیابی تروریست‌های سایبری نیز کار ساده‌ای نیست آن‌ها می‌توانند با هویتی غیرواقعی در فضای مجازی وارد شوند و یا با هک کردن رایانه افراد دیگر از مسیر رایانه فرد هک شده اهداف تروریستی خود را دنبال کنند. گستره فعالیت آن‌ها به وسعت تمامی مراکزی است که به‌نوعی به سیستم‌های رایانه‌ای مجهزند و به اینترنت متصل می‌شوند. به‌طور کلی تروریسم سایبری در مقایسه با تروریسم سنتی سرمایه‌گذاری روانی کمتر و آموزش فیزیکی اندک و خطر مرگ کمتری دارد. این مسائل موجب شده است تا برخی گروه‌های تروریستی مانند داعش برای پیشبرد اهداف تروریستی خود در راستای انجام حرکات تروریستی سنتی از ظرفیت‌های فضای سایبری هم بهره می‌برند بدین صورت که هم برای خود تبلیغ می‌کنند و هم آموزش ساخت بمب و عملیات انتحاری را از طریق فضای مجازی مدیریت می‌کنند. (خبرگزاری تسنیم، تروریسم سایبری: ۱۳۹۵)

۳-۳ راهبرد و ابزار کار سایبر تروریسم

الکترونیکی شدن «زیر ساخت‌های حیاتی» همان‌گونه که طراحی، نگهداری و استفاده از آن‌ها را آسان‌تر کرده است اما خطراتی که موجب آن‌ها می‌شود را نیز افزایش داده است. اگر کسی بتواند از سدهای امنیتی این زیر ساخت‌ها عبور کند و کدهای امنیتی آن‌ها را هک کند می‌تواند در عرض چند ثانیه بخشی از یک کشور یا حتی بخش‌هایی از جهان را فلج کند. تروریست‌های سایبری هم اغلب بر روی همین زیرساخت‌های حیاتی متمرکزند. ماهیت «چندرسانه‌ای» فضای سایبر، به تروریست‌ها امکان بهره‌برداری‌های سوء دیگری را هم داده است. فشار یک دکمه کافی است تا انتشار بدافزارهای مخرب رایانه‌ای در عرض چند ثانیه هزاران سیستم رایانه‌ای و مخابراتی در جهان را آلوده کند. رایج‌ترین روش‌های این نوع تروریسم عبارت‌اند از

هک کردن، شیوع ویروس‌های رایانه‌ای، جاسوسی الکترونیک، دزدی هویت و تخریب یا دست‌کاری اطلاعات. نرم‌افزارهای مخرب رایانه‌ای که تروریست‌های سایبری برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کنند، متنوع هستند که از جمله آن‌ها می‌توان به ویروس‌ها، کرم‌ها، تروجان‌ها، اسپم‌ها اشاره کرد. هک و نفوذ رایانه‌ای و خرابکاری اینترنتی و شبکه‌ای نیز بخشی دیگر از ابزارهای تروریست‌های سایبری به شمار می‌روند. از آنجایی که شبکه‌های اینترنتی در دسترس همگان قرار دارد و بسیاری از سایت‌ها و زیرساخت‌های حیاتی کشورها در بستر اینترنت ارائه می‌شود، تروریست‌های سایبری می‌توانند سنگین‌ترین قفل‌های امنیتی را هم با روش‌های خاص خود بشکنند و در عرض چند ثانیه به اهداف خود دست یابند.

"دوروتی دنینگ" استاد علوم رایانه‌ای دانشگاه جرج تاون درباره ماهیت تروریسم سایبری می‌گوید: سایبر تروریسم، بیشتر به معنای حمله یا تهدید علیه رایانه‌ها، شبکه‌های رایانه‌ای و اطلاعات ذخیره شده در آن‌هاست، هنگامی که به منظور ترساندن یا مجبور کردن دولت یا اتباع آن برای پیشبرد اهداف سیاسی یا اجتماعی خاص اعمال می‌شود. یک حمله، برای اینکه به عنوان تروریسم سایبری شناخته شود باید به خشونت علیه اشخاص یا دارایی‌ها منجر شود یا دست‌کم آسیب کافی برای ایجاد ترس را باعث شود. حملاتی که منجر به مرگ یا صدمات بدنی، انفجار، سقوط هواپیما، آلودگی آب یا خسارات متعدد اقتصادی می‌شود را می‌توان به عنوان مصادیق تروریسم نام برد. (خبرگزاری تسنیم، تروریسم سایبری: ۱۳۹۵)

۳-۴ ابزارها و مخاطبین مورد نظر

تروریست‌های فضای مجازی یا اینترنتی، به‌جای استفاده از سلاح‌های رایج، بمب‌ها و موشک‌ها یا سایر ابزارهای معمول از نرم‌افزارهای مخرب رایانه‌ای برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کنند. ویروس‌ها، کرم‌ها، تروجان‌ها، اسپم‌ها، ایمیل بمبینگ، گوگل بمبینگ، هک و نفوذ رایانه‌ای و خراب‌کاری یا دست‌کاری‌های اینترنتی و شبکه‌ای، بخشی از ابزارهای تروریست‌های مجازی به شمار می‌رود. (سایبر تروریسم؛ ۱۳۹۴: ۳۷) امروزه تروریسم تنها اعمال خشونت نیست. تروریسم نوعی راهبرد ارتباطی است که شامل استفاده از تهدید یا اعمال خشونت می‌گردد. وجود

اقدام تروریستی خودش یک فرایند ارتباطی است که باهدف تأثیرگذاری بر برخی از اشکال تغییر صورت می‌گیرد؛ برای درک مقصود تروریست‌ها لازم است هدف از این ارتباط درک شود. همان‌طور که برایان جنکینز^۸ در جمله معروفی نوشت: «تروریسم نوعی افرادی را تماشاگر هستند هدف قرار می‌دهد نه قربانیان واقعی آن را. تروریسم نوعی نمایش است.» وجود توپیتر بستری را فراهم ساخته است که از طریق آن گروه‌های تروریستی می‌توانند با هر شکلی از مشارکت‌کنندگان، از ادارات دولتی تا شهروندان عادی ارتباط برقرار نمایند؛ بنابراین پایگاه داده ما فرصتی فراهم می‌نماید تا به ارزیابی مخاطبانی که برای حمله تروریستی وست گیت در نظر گرفته شده بود و ارتباطات متعاقب این افراد و گروه‌ها پردازیم. به این دلیل، توپیت‌ها از لحاظ مخاطبان موردنظر آن‌ها مورد ارزیابی قرار گرفتند. (معاونت پژوهش و تولید علم؛ ۱۳۹۷:۱۸۵ و ۱۸۴)

۵-۳ فضای مجازی و جاسوسان اینترنتی

برخی جرائم در مناسبات مجازی به صورت عادی جریان دارد. از جمله این اعمال می‌توان به تروریسم مجازی یا جاسوسی اینترنتی اشاره کرد. در تحقیقی که از یک میلیون رایانه در سطح جهان به عمل آمد، مشخص شد که ۳۰ میلیون برنامه جاسوسی^۹ در آن‌ها به کاررفته است. با این وصف می‌توان گفت در هر رایانه حداقل ۳۰ نرم‌افزار جاسوسی وجود دارد که کلیه اطلاعات لازم را به مراکزی که آن‌ها را طراحی کرده‌اند، ارسال می‌کند. شاید هنگام استفاده از اینترنت به پیام‌های مزاحمی که روی صفحه مانیتور شما ظاهر می‌شود توجه نکرده باشید و برای خلاصی از آن‌ها، **No ok** را کلیک کرده‌اید تا هر چه سریع‌تر به کارهای خود در وب برسید. بسیاری از برنامه‌های جاسوسی به همین طریق به رایانه‌ها راه پیدا کرده‌اند. پس از یک کلیک، این نرم‌افزار اجازه نفوذ می‌یابد و به‌طور مستقیم خود را در قسمت سخت‌افزار پنهان می‌کند. البته همه برنامه‌های جاسوسی آن قدرها مؤدب نیستند. بعضی از این برنامه‌های جاسوسی، بدون هیچ مجوزی و تنها به دلیل ساختار قدرتمند خود می‌توانند هنگام دسترسی یک رایانه به اینترنت، به درون آن نفوذ کنند و به اجرای

⁸⁸ Bian Jenkins

⁹ spyware

مقاصد خود بپردازند. حتی پس از نصب این برنامه‌ها نیز تقریباً هیچ اثری در کاربری دیده نمی‌شود. تنها برخی از آن‌ها باعث کند شدن احتمالی سرعت رایانه یا معرفی برخی آدرس‌های غیرمعمول می‌شوند. اثرات این برنامه‌ها نیز جالب است. هرچند اکثر نرم‌افزارهای مذکور در ظاهر، بی‌خطرند ولی حتی همین نرم‌افزارهای بی‌خطر نیز کارهای غیرقانونی انجام می‌دهند. ساده‌ترین حالت این است که تمامی عادات کاربر را شناسایی و در جمع‌آوری اطلاعات مربوط به این عادات به شرکت‌های هدایت‌گر کمک می‌کنند. روش‌های مخرب نرم‌افزارهای جاسوسی، از سطح ورود به اطلاعات شخصی کاربر و استفاده غیرمجاز از آن‌ها آغاز می‌شود و به آسیب‌رسانی به رایانه‌ها می‌انجامد. برخی از آن‌ها با جمع‌آوری کلیه اطلاعات شخصی آن‌ها را کپی‌برداری می‌کنند و به اطلاع هدایت‌گرهای خود می‌رسانند. برخی بی‌ادب‌تر هستند و اطلاعات شخصی را به‌طور گسترده پخش می‌کنند. مشکل دیگری که این نرم‌افزارها ایجاد می‌کنند، تضعیف دستگاه‌های امنیتی و آماده ساختن آن‌ها برای حملات هکرهاست، به این معنی که این نرم‌افزارها نوعی نقش بی‌حس‌کنندگی را ایفا می‌کنند و خاصیت بازدارندگی را از ویروس‌کش‌ها و دیگر برنامه‌های دفاعی سلب می‌کنند... (سایبر تروریسم؛ ۳۹:۱۳۹۴)

۳-۶ ایجاد ارعاب و ترور از طریق رسانه‌های اجتماعی

مهم‌ترین مشکل که ترور مجازی را بسیار خطرناک کرده، شناسایی نشدن دقیق آن است. نه‌تنها مراکز قانون‌گذاری بلکه تروریست‌ها نیز هنوز تمامی جنبه‌های اقدامات خود را نمی‌شناسند. از همین روست آمریکا که خود بیشترین حملات اینترنتی را انجام می‌دهد، در مقابل هکرهای چینی که اهداف آمریکایی را هدف خویش قرار داده‌اند، همچنان ناتوان است. گروه‌های ملی برخی کشورها از جمله شرکت‌کنندگان در اجلاس (WSIS) و برخی نهادهای دیگر سعی در کنترل و برنامه‌ریزی برای مهار این پدیده دارند. یکی از سازمان‌های مذکور اینترپل است. در اروپا نیز از سال گذشته انجمن پیمان اروپا علیه جنایات مجازی تشکیل شده است که هرچند به آن صورت هم اروپایی نیست ولی اولین اقدام جدی در این زمینه به شمار می‌رود. برای مبارزه با این مسئله چندین راه وجود دارد. اولین راه ارزیابی

آسیب‌پذیری است. به عبارت دیگر این راه نوعی پیشگیری است ولی نه به‌عنوان ایجاد سد دفاعی بلکه رفع ضعف‌های موجود و پایین آوردن آسیب‌پذیری در صورت بروز حمله. راه دوم نوعی دیگر از پیشگیری است که در آن سعی می‌شود حملات احتمالی شنا سایی و در مقابل آن پاتک زده شود. راه سوم پس از حمله قابل استفاده است، یعنی آمادگی برای بروز حمله و ترمیم اشکالات ایجادشده پس از این مرحله. (cyberspace-ot.blog.ir/1393/07/24/). یکی دیگر از خصوصیات تعریف‌کننده تروریسم استفاده تهدید یا زور به‌منظور پیشبرد یک هدف سیاسی یا ایدئولوژیک است. به همین ترتیب تعجبی ندارد که گروه‌های تروریستی همچون الشباب توجه فزاینده‌ای به حساب‌های رسانه‌های اجتماعی خود معطوف نموده تا تهدیدات مشابهی را متوجه مردم کنند. باوجودی که اکثر توییت‌ها ماهیتاً غیر تهدیدآمیز بودند اما یک‌چهارم توییت‌ها (۲۴/۶) درصد شامل برخی از اشکال تهدید برای گروگان‌ها در وست گیت، نیروهای امنیتی یا عموم مردم کنیایی در خارج از مرکز خرید بودند. جمعاً ۱۴۴ توییت با این رویکرد از تمامی هشت حساب توییتی ارسال شده بود. به‌علاوه الشباب از تاکتیک‌های جنگ روانی برای ایجاد تهدیدات ساختگی در مورد حملات قریب‌الوقوع استفاده کرده و به اخبار نادرست دامن می‌زند تا هرگونه تلاشی برای نجات گروگان‌ها خنثی گردد. علاوه براین؛ هنگامی که تهدیداتی علیه مردم اقامه می‌شود باید مقوله اعتبار نیز لحاظ گردد. هنگامی که یک گروه تروریستی تهدید به حملات می‌نماید که تحقق آن‌ها میسر نیست آن گروه اعتبار خود را از دست می‌دهد. اگر الشباب تهدیدات زیادی را مطرح می‌سازد که روی ندهند این احتمال وجود دارد که برخی از سایر ادعاهای آن‌ها نظیر بمب بستن به گروگان‌ها یا ایجاد موقعیت دفاعی در مرکز خرید برای مقابله با حمله مورد تردید قرار بگیرد. این رویکرد درنهایت موجب می‌شود دیگر این حساب‌ها به‌عنوان منبعی از اخبار مفید و مرتبط مورد اعتماد نباشند.

نتیجه‌گیری

شناخت و اقدام همه‌جانبه؛ لازمه مقابله با تروریسم در فضای مجازی

بی‌تردید جهان، به‌خصوص بسیاری از مسلمانان منطقه، تبعات مخرب تروریسم را با پوست و استخوان خود لمس کرده‌اند و کمتر انسان سالم و خداجویی را می‌توان یافت که از جنایت‌های تروریست‌های سازمان‌یافته، چون داعش و یا تروریسم دولتی در قالب حملات به مناطق مسکونی در یمن و فلسطین متأثر نشده باشد، لذا باید گفت که تروریسم در نظر هر انسان سلیم النفسی محکوم و مطرود است؛ اما نکته بسیار کلیدی برای مقابله با تروریسم در فضای مجازی بهره‌گیری از تمام مؤلفه‌های قدرت، از ساختارهای دولتی گرفته تا غیردولتی و افکار عمومی تمامی انسان‌ها است که در این ارتباط می‌توان به نشسته رؤسای مجالس کشورهای آسیایی در تهران و دیگر هم‌پیمانان اشاره کرد که باید به‌عنوان یک حرکت مبتکرانه برای برانگیختن دولت‌ها و ملت‌ها برای مبارزه با تروریسم به اشکال مختلف قلمداد کرد. آنچه مسلم است، تروریسم تنها فعالیت یک گروه شبه‌نظامی صرف نیست، بلکه ظهور گروه‌های افراط‌گرا مانند داعش در منطقه نشان داده که امروز تروریسم سازمان‌یافته با تلاش عده‌ای منحرف از آموزه‌های اصیل دینی، به یک پشتوانه فکری دست پیدا کرده و تبدیل به جریان فکری در دنیای واقعی و مجازی شده است که در صورت حذف فیزیکی آن، نمی‌توان به نابودی کامل آن دل خوش بود، چراکه این نوع از تروریسم با کمک بعضی قدرت‌های جهانی و غفلت دستگاه‌های بین‌المللی به یک جریان فکری و سازمان‌دهی شده با بهره‌گیری از فضای مجازی تبدیل شده است که هر آن ممکن است از یک منطقه دیگر، چون خاکستری ویرانگر سر بیرون آورد، لذا برای مقابله با آن، ابتدا باید نسبت به شناخت کامل انواع تروریسم از سوی مبادی تولید علم پرداخت و سپس نخبگان و اندیشمندان جامعه این امکان را پیدا کنند که به صورت فکری و زیربنایی با تفکرات و زیرساخت‌های نگرشی و ساختارهای آن به مبارزه همه‌جانبه اقدام کنند. به نظر می‌رسد استفاده همه‌جانبه گروه‌های تروریستی از رسانه‌های اجتماعی همچون توییتر و ... باید در زمره تمایل این گروه‌ها باهدف کنترل روایتگری حملات خود به شمار آورد. تروریست‌های تکفیری با عدم پیوند دادن به

سایر وبسایت‌ها یا دعوت از ارتباط با دیگران قادر بودند بر پیشرفت ایدئولوژیک خود متمرکز و چیره شوند و در مقابل توجیهاتی را در مورد دلایل انجام این حمله ابراز نمایند و واکنش نیروهای امنیتی و مقامات دولتی را به تمسخر خود بگیرند. با چنین رویکردی به نظر می‌رسد تلاش‌ها برای مبارزه با تروریسمی که قصد دارد گروه‌های تبلیغاتی تارشی‌گری را در رسانه‌های اجتماعی به مذاکره مستقیم بکشاند راه به جایی نمی‌برند. یکی از چالش‌ها و مباحث حساس و کلیدی که در این مقاله تلاش گردید تا به آن پرداخته شود این است که راویان و سازمان‌های مبارزه کننده با تروریسم در فضای مجازی به جای درگیر شدن با بازیگران غیردولتی باید به مخاطبان و حساب‌های ایجاد شده از سوی داوطلبان این گروه‌های تروریستی توجه ویژه داشته باشند.

منابع فارسی

- ۱- مقاله همزیستی رسانه و تروریسم؛ ۱۷ دسامبر (۲۰۱۵)؛ انجمن دفاع از قربانیان تروریسم.
- ۲- کمیته فرعی کمیته مبارزه با تروریسم و اطلاعات (۲۰۱۱)، مقاله استفاده جهادی از رسانه‌های اجتماعی: چگونگی جلوگیری از تروریسم و حفظ نوآوری، کنگره ۱۱۲، جلسه اول (۶ دسامبر ۲۰۱۱)
- ۳- لاین روتنبرگر - تلخیص و ترجمه از محمدحسین خلیلی. از «پندار»؛ سال ششم، شماره ۴۷
- ۴- سایت خبری ایران مقاله، سر تیتراحت عنوان شبکه‌های اجتماعی، امنیت و تروریسم؛ ۱۳۹۴/۹/۹
- ۵- قدیمی، اسماعیل: پژوهشگر ارتباطات و مدرس دانشگاه علامه طباطبایی هفته‌نامه صدا، شماره ۶۱، ۳۰ آبان (۱۳۹۴)
۱. ۶- پژوهشکده رسانه‌های مجازی، فرصت‌ها و تهدیدات؛ مقاله (سایبر تروریسم)، ۲۴ مهرماه (۱۳۹۴)
۲. ۷- خبرگزاری تسنیم؛ تروریسم سایبری، حمله مجازی به اهداف حقیقی؛ ۱۳ اردیبهشت (۱۳۹۵)
۳. ۸- ماهنامه نامه آینده‌پژوهی، شماره ۲۸، دی‌ماه (۱۳۹۴)
۴. ۹- شبکه‌های اجتماعی و فعالیت‌های تروریستی، دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی؛ تهران (۱۳۹۷)

منابع لاتین

1. advtn.go.org/article/2497
2. usv. muhammed mubayyi, emadedin muntasser, and Samir al monala, criminal action no.05-40026-fds (2007), exhibit 514a, transcript of phone conversation on 27 january 1996.
3. Similarly, the current us national strategy for combating terrorism states that: (2008) harmony and disharmony, 51-52
4. P. Cruickshank and t. lister (2013), al qaeda calling? Cnn security clarence blog (8 august)

5. Adam gadhan lashes out against al-quaeda affiliates, jihadist forums. see central isis online (9may 2012)
6. F. kholmman interviewed in sshane (2011), radical cleric still speaks on youtube, (4 march)
7. See weimann(n13)
8. Subcommittee on counterterroisim and in intelligence of the committee on homeland security, ssubcommittee on counter –terrorism and intelligence (2011), jihadist use of social media: how prevent terorrisim and preserve innovation,112th congress, first session(6december2011)
9. <https://twitter.com/alemarahweb> following siz accurate when accessed on6 march 2013
10. Friedman, uri (2011). usa officials may take action again al-shababs twitter account, foreign polllicy
11. http://article.irna.ir/fa/c1_2599
12. cyberspace-ot.blog.ir/1393/07/24/
13. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/02/13/1064401/>
14. www.iran-futures.org/
15. Media, Culture and Human Violence/ Jeff Lewis
16. [http://www.slate.com/articles/technology/technocracy/twitter of terror](http://www.slate.com/articles/technology/technocracy/twitter_of_terror).
17. u.s. officials may take action again al-shabab s twitter account.
18. [http://blog.adl.org/extremism/isis-faces-resistance-from-social-media companies](http://blog.adl.org/extremism/isis-faces-resistance-from-social-media-companies).
19. See.<http://www.youtube.com.uk/t/community-guidelines>.
20. J. hayward (2012),if I wanted America to fail,human events(Monday,23 april,9:45am)
21. [www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachme nt-data/file/440450/how](http://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/440450/how)
22. Facebook terrorism investigation, the advertiser (5 april2008,10 march 2009)
23. Franceesa bosco, terrorist use of the internet.and societal dynamics112(39) (2013), pp.39-46